

معرفی کتاب «حیوانات محو شده: گفتمان، محیط زیست، و پیوند دوباره با جهان طبیعت»

امیر قربان پور

دانش آموخته دکتری زبان‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران

استیپی در کتاب خود گفتمان‌های مرتبط با روابط انسان و حیوان را، به لحاظ نوع بازنمایی حیوانات در آن‌ها، در سه دسته‌بندی کلی مورد مطالعه قرار می‌دهد: گفتمان‌های مخرب^۱، ضدگفتمان‌ها^۲، و گفتمان‌های جایگزین^۳. استدلال اصلی نویسنده این است که برخی گفتمان‌های مخرب حیوانات را به گونه‌ای بازنمایی می‌کنند که رفتار غیرانسانی با آن‌ها و ایجاد آسیب‌های زیست‌محیطی را ترویج می‌دهند؛ گفتمان‌های دامپروری فشرده و صنایع فرآورده‌های حیوانی نمونه‌هایی از این گفتمان‌های مخرب هستند. در عین حال، چنانکه نویسنده اشاره می‌کند، برخی گفتمان‌های مخالف یا ضدگفتمان‌ها - مانند گفتمان بوم‌شناسی، محیط‌زیست‌گرایی، حفاظت، یا جنبش‌های حقوق حیوانات - نیز در رها ساختن خود از مفروضات گفتمان‌های

کتاب حیوانات محو شده: گفتمان، محیط زیست، و پیوند دوباره با جهان طبیعت^۴، نوشته آرن استیپی^۵، زبان‌شناس و بوم‌شناس بریتانیایی، مجموعه‌ای از مقالات نویسنده را در بر می‌گیرد که در بازه زمانی نزدیک به ده سال تألیف شده‌اند. این کتاب در سال ۲۰۱۲ توسط انتشارات دانشگاه وسلین^۶ به چاپ رسیده است. به طور کلی، موضوع کتاب و مباحث مطرح شده در فصل‌های مختلف آن زیرشاخه‌ای از حوزه‌های تحلیل گفتمان انتقادی و حوزه میان‌رشته‌ای زبان‌شناسی زیست‌محیطی محسوب می‌شود که به تجزیه و تحلیل چگونگی بازنمایی جهان طبیعت، و به طور خاص حیوانات، در طیف وسیعی از گفتمان‌های عمومی و تخصصی می‌پردازد. کتاب از ده فصل تشکیل شده است و مجموعاً شامل ۲۱۴ صفحه می‌شود.

^۱ Animals Erased: Discourse, Ecology, and Reconnection with the Natural World

^۲ Arran Stibbe

^۳ Wesleyan University Press

^۴ destructive discourses

^۵ counter discourses

^۶ alternative discourses

مخرب ناموفق بوده‌اند، چرا که عموماً از همان جوامعی برخاسته‌اند که گفتمان‌های مخرب در آن‌ها متداول هستند و ممکن است، اغلب ناخواسته، تحت تأثیر همان مفروضات و ایدئولوژی‌های نهفته در پس گفتمان‌های مخرب قرار گیرند. اما در مقابل، استیپی معتقد است فعالان محیط زیست و حامیان حقوق حیوانات باید گفتمان‌های جایگزینی را بیابند و به کار گیرند که ارزش ذاتی حیوانات را به عنوان یک پیش فرض بدهی پذیرفته و پیوند دوباره با جهان طبیعت و حیوانات را تشویق می‌کنند. او نمونه‌هایی از این گفتمان‌های مفید را در اشعار طبیعت‌هایکو (فصل ۸) و انیمیشن ژاپنی (فصل ۹)، و نیز در سبک نوشتار علمی ریچل کارسن^۱، نویسنده و زیست‌شناس دریایی، مورد بررسی قرار می‌دهد. استیپی امیدوار است که این گفتمان‌های جایگزین هر چه بیشتر در زبان‌ها نمود و گسترش یافته، و متون، آثار هنری، نگرش‌ها و فلسفه‌های جدیدی را خلق کنند که بتوانند ایدئولوژی‌های تنیده در گفتمان‌های مخرب در رابطه با محیط زیست و حیوانات را دگرگون سازند.

فصل‌های اول و دوم کتاب با بررسی گفتمان‌های مخرب در بطن گفتمان عمومی آغاز می‌شوند؛ یعنی شیوه‌های رایجی از صحبت کردن دربارهٔ حیوانات که در سرتاسر طیف وسیعی از بافت‌ها و موقعیت‌ها در زندگی روزمره متداول هستند. در این رابطه، نویسنده اشاره می‌کند که تعداد قابل توجهی از عبارات در گفتمان عمومی وجود دارند که حیوانات را به گونه‌ای منفی بازنمایی می‌کنند. واژهٔ «خوک» (pig) در اصطلاحات و عبارات انگلیسی عامیانه‌ای مانند «خوک حریص» (greedy pig)، «خوک کثیف» (dirty pig) یا «خوک لجوج» (stubborn pig)، در مقیاس بازنمایی بودریار^۲ (۱۹۹۴) در مرتبهٔ بسیار پایینی قرار می‌گیرند. عباراتی این‌چنینی چیزی بیشتر از «پنهان‌سازی و تغییر ماهیت یک واقعیت ژرف» هستند؛ موجود تنفرانگیزی که در این گونه عبارات خلق می‌شود، یک «وانموده»^۳ است و تنها در دنیای گفتمان وجود

دارد، و نه در واقعیتی که در آن خوک‌های واقعی از کثیف بودن بیزارند، عرق نمی‌کنند، و فقط تا این حد لجباز هستند که همیشه آنچه را که انسان‌ها از آن‌ها می‌خواهند، انجام نمی‌دهند! به عنوان نمونهٔ دیگری از بازنمایی منفی حیوانات غیرانسان در گفتمان عمومی، بیسن^۴ (۲۰۰۸) در رابطه با نحوهٔ مفهوم‌سازی فعل «کشتن» در قالب واژگان در مورد انسان‌ها و حیوانات، اشاره می‌کند که چگونه واژهٔ «کشتار» (slaughter) هنگامی که در مورد حیوانات استفاده می‌شود هیچ گونه ارزیابی اخلاقی را شامل نمی‌شود، در حالی که همین واژه هنگامی که در مورد انسان‌ها به کار برده می‌شود معنای ضمنی یک عمل بسیار فجیع و بی‌رحمانه را در بر دارد. بر اساس موارد و شواهدی از این دست، او نتیجه می‌گیرد که گفتمان عمومی الگویی را رمزگذاری می‌کند که در آن «کشتن تألم‌ناپذیر و عادی گاوها، مرغ‌ها، بوقلمون‌ها یا خوک‌ها پذیرفتنی است ... در حالی که همین تألم‌ناپذیری و بی‌تفاوتی در رابطه با کشته شدن انسان‌ها بسیار زشت و نفرت‌انگیز است» (بیسن، ۲۰۰۸: ۱۴۴).

با وجود این، مثال‌هایی از این دست در گفتمان عمومی به معنای آن نیستند که زبان واحدی، مثلاً زبان انگلیسی، بازنمایی‌هایی ذاتاً منفی را به لحاظ زیست‌محیطی تشویق می‌کند. بلکه در عوض، تعدادی از گونه‌های مختلف یک زبان وجود دارند که توسط گروه‌های مختلف در جامعه به کار برده می‌شوند، و شیوه‌های متعدد و مختلفی از الگوسازی جهان را بازنمایی می‌کنند. زبان مورد استفاده برای توصیف حیوانات در یک فیلم انیمیشن کاملاً متفاوت از زبان موجود در کتاب راهنمای یک کشتارگاه صنعتی است. بنابراین، گفتمان‌ها باید به طور جداگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند تا بتوان الگوهای متفاوتی از جهان که گفتمان‌ها بر پایهٔ آن هستند را آشکار ساخت.

تجزیه و تحلیل گفتمان صنایع فرآورده‌های حیوانی در دو فصل اول کتاب به نتایجی مشابه با مطالعهٔ گلن^۵ (۲۰۰۴) می‌رسد؛ اینکه در گفتمان درونی

^۱ Rachel Carson

^۲ simulacrum

^۵ Glenn

^۲ Baudrillard

^۴ Jepson

صنعت مزارع کارخانه‌ای، حیوانات غیرانسان به صورت اشیاء و کالاهایی مفهوم‌سازی می‌شوند که تنها ارزش آن‌ها این است که به عنوان محصولی برای مصرف انسان‌ها مورد استفاده قرار گیرند (گلن، ۲۰۰۴: ۷۶). از سوی دیگر، در گفتمان بیرونی این صنعت (برای مثال، در تبلیغات و یا گزارش‌های مطبوعاتی) مجموعه‌ای از راهبردهای مشترک به کار گرفته می‌شود تا تصویری از یک صنعت مفید و خیرخواهانه را بازنمایی کنند (همان: ۶۴).

فصل سوم کتاب به بررسی گفتمان رسانه‌ای، و به طور خاص به ترسیم بیماری تب برفکی در مطبوعات بریتانیایی، می‌پردازد. اگرچه این فصل تنها یک مطالعه موردی را ارائه می‌دهد، اما یافته‌های آن مطابق با الگوهای گسترده‌تر بازنمایی حیوانات در رسانه‌هاست. فریمن^۱ (۲۰۰۹) با توصیف نقش مهم رسانه‌ها در بازنمایی حیوانات پرورشی، اشاره می‌کند که بسیاری از موارد پرورش فشرده حیوانات در پشت درهای بسته در جریان است، به طوری که بازنمایی‌های رسانه‌ای اغلب تنها منبع اطلاعاتی را که مردم در این باره به آن دسترسی دارند، فراهم می‌آورند. مسئله اصلی این است که آیا حیوانات عموماً به عنوان موجوداتی دارای ادراک که نیازمند عدالت هستند تعریف می‌شوند، یا به عنوان کالاهایی صرف برای استفاده مداوم ما؟ فریمن اشاره می‌کند که رسانه‌ها در لحاظ کردن منظر و احساسات حیوانات ناموفق هستند؛ آن‌ها حیوانات را به عنوان اجسام، و نه موجوداتی زنده، بازنمایی می‌کنند؛ و آن‌ها حتی اثرات منفی مزارع کارخانه‌ای را تنها از منظر آسیب وارد به سلامت انسان‌ها، و نه از بعد رنج و مشقتی که حیوانات متحمل می‌شوند، بیان می‌کنند. چنانکه فریمن استدلال می‌کند، در حالی که هیچ داستانی به صراحت بیان نمی‌کند که «منافع حیوانات پرورشی اهمیتی ندارد»، اما در مجموع، این گزارش‌ها با نادیده گرفتن منظر، احساسات، و عواطف حیوانات در اکثر داستان‌ها، این را به طور ضمنی در گفتمان خود بیان می‌کنند.

فصل‌های چهارم، پنجم و ششم به بررسی آنچه که در این کتاب ضدگفتمان‌ها خوانده می‌شود، می‌پردازند. ضدگفتمان‌ها، گفتمان‌های رایجی هستند که صراحتاً این هدف را دنبال می‌کنند که حقوق و رفاه و آسایش حیوانات را بهبود دهند، تخریب‌های زیست‌محیطی را کاهش دهند، حیات وحش را حفظ و نگهداری کنند، و یا از اکوسیستم‌ها محافظت کنند. جنبش‌هایی که این گفتمان‌ها از آن‌ها برمی‌خیزند، در برخورد با برخی اثرات ناخواسته گفتمان‌های مخرب، از جمله تخریب محیط زیست و ضرر و زیان ناشی از دامپروری فشرده، به وضوح حائز اهمیت هستند. با این حال، این جنبش‌ها نیز خود از جوامعی سرچشمه می‌گیرند که در آن جهان‌بینی‌های ابزارگرایانه‌ای که از حیوانات شیء‌سازی نموده و ارزش ذاتی آن‌ها را انکار می‌کنند، عمیقاً نفوذ کرده‌اند. اکنون پرسش این است که آیا ضدگفتمان‌ها می‌توانند پا فراتر نهاده و جایگزین‌هایی را برای گفتمان‌های مخرب فراهم آورند، یا اینکه آن‌ها هم خود بر اساس مفروضات مشابهی پایه‌گذاری شده‌اند؟ استیبی در این فصل‌ها به برخی از این ضدگفتمان‌ها - از جمله گفتمان بوم‌شناسی و محیط‌زیست‌گرایی - پرداخته و آن‌ها را مورد تجزیه و تحلیل انتقادی قرار می‌دهد. برای نمونه، فصل ششم بر اصطلاح تنوع زیستی^۲ که غالباً در ضدگفتمان‌ها به کار می‌رود متمرکز است و الگوی پیچیده معانی مختلف این اصطلاح را مورد بررسی قرار می‌دهد. از یک سو، تنوع زیستی می‌تواند برای توصیف یک ویژگی بنیادین اکوسیستم‌های سالم و استدلالی مبنی بر حفاظت از این اکوسیستم‌ها به کار رود؛ اما این اصطلاح همچنین می‌تواند به معنایی محدود و جزئی‌تر به عنوان استدلالی برای حفظ تعداد اندکی از گونه‌های نادر در باغ‌وحش‌ها به کار برده شود.

در فصل هفتم، استیبی به بررسی کتاب‌های آموزش محیط زیستی که توسط نویسندگان غربی به طور خاص برای استفاده در ژاپن نوشته شده‌اند می‌پردازد. این کتاب‌های آموزشی،

^۱ Freeman

^۲ biodiversity

در حالی که ظاهراً پیام‌های زیست‌محیطی را ترویج می‌کنند، به نظر می‌رسد که هم‌زمان تصویرسازی‌هایی را از حیوانات به عنوان اشیاء یا منابع، انتقال می‌دهند؛ علی‌رغم سنت‌های عمیق احترام به طبیعت که در ژاپن بسیار متداول است. اگر ضدگفتمان‌ها نتوانند از مفروضات یک جامعه‌ناپایدار که نگاهی ابزاری به حیوانات و طبیعت دارد فراتر روند، در نهایت تنها می‌توانند در چیزی که جیمز آلن^۱ آن را «مبارزه علیه شرایط» می‌نامد، نقش ایفا کنند: «پس معنای مبارزه علیه شرایط چیست؟ این بدین معناست که یک فرد به طور مداوم علیه یک اثر طغیان می‌کند، در حالی که تمام مدت در حال تقویت و حفظ علت آن اثر در قلب خود است» (آلن، ۱۹۵۱: ۱۹). استیسی استدلال می‌کند که مسیر کنونی‌ای که جامعه بر روی آن قرار گرفته است به قدری آشکارا به سمت فروپاشی زیست‌محیطی پیش می‌رود که ما نیازمند اقدام به چیزی فراتر از صرف مبارزه علیه شرایط هستیم. آنچه که مورد نیاز است تغییر در سطح هوشیاری و آگاهی هر چه بیشتر ما، و تغییر در الگوسازی‌های غالب از واقعیت، و نیز گفتمان‌هایی که این الگوها را برمی‌انگیزند، است.

این کتاب از اصطلاح «گفتمان‌های جایگزین» برای اشاره به گفتمان‌هایی استفاده می‌کند که بر پایه مفروضات بسیار متفاوتی از آنچه که بر گفتمان‌های مخرب و ضدگفتمان‌های جامعه متعارف حاکم است، عمل می‌کنند. در حالت ایده‌آل، گفتمان‌های جایگزین گفتمان‌هایی هستند که انسان‌ها را بخشی از نظام‌های طبیعی و وابسته به این نظام‌ها بازنمایی می‌کنند، احترام به حیوانات و جهان طبیعت را تشویق می‌کنند، و برآورده ساختن نیازهای انسان را به روش‌هایی که به اکوسیستم‌های حمایت‌کننده زندگی آسیبی نرساند، ترویج می‌دهند. منشور زمین^۲ نمونه‌ای از یک گفتمان جایگزین را در راستای این اهداف فراهم می‌آورد. این منشور صراحتاً خواننده را تشویق می‌کند به پذیرش اینکه «تمام موجودات به یکدیگر

وابسته هستند و هر شکلی از زندگی، صرف نظر از ارزش آن برای انسان‌ها، به خودی خود دارای ارزش است» و مهم‌تر اینکه، این گفتمان به شیوه‌ای از زبان استفاده می‌کند که با این دیدگاه سازگار است. برای مثال، این منشور از «جامعه زمین»، «جامعه بزرگ‌تر زندگی»، «یک جامعه منحصربه‌فرد زندگی»، «تنوع باشکوه فرهنگ‌ها و اشکال مختلف زندگی» ... سخن می‌گوید (نیومن^۳، ۲۰۰۹: ۱۰۱). در تمامی این عبارات، انسان‌ها، حیوانات، و دیگر اشکال زندگی، به طور یکسان به عنوان بخشی از یک جامعه تلقی می‌شوند. این چیزی کاملاً متفاوت از گفتمان محیط‌زیست‌گرایی متعارف است که تمایزی دوگانه میان «انسان‌ها» و «محیط زیست» برقرار می‌کند، و حیوانات معمولاً تنها بخشی از این «محیط زیست» محسوب می‌شوند.

فصل‌های هشتم و نهم به بررسی گفتمان‌های جایگزینی برگرفته از فرهنگ سنتی ژاپن می‌پردازد. فصل هشتم به بررسی این موضوع می‌پردازد که چگونه یک گفتمان الهام‌گرفته از فلسفه ذن، یعنی اشعار طبیعت هایکو، روابط میان انسان‌ها، حیوانات، و جهان طبیعت را بازنمایی می‌کند. اشعار هایکو در این گفتمان، یک پیوند لحظه‌ای و در عین حال عمیق میان نویسنده و جهان طبیعت برقرار می‌سازند، و سعی دارند آن را به مستقیم‌ترین و ساده‌ترین شیوه ممکن بازنمایی کنند. به عبارت دیگر، این اشعار در مرتبه بالایی از مقیاس بازنمایی بودریار (۱۹۹۴: ۶) ظاهر می‌شوند و «بازتابی از یک واقعیت ژرف» را ارائه می‌دهند. واقعیتی را که آن‌ها بازنمایی می‌کنند ترسیم حیوانات به عنوان عاملانی فعال است که دارای زندگی خاص خود بر اساس اهداف خود می‌باشند، و فرد مشاهده‌گر نیز برای زندگی آن‌ها، بدون مداخله در آن، احترام و ارزش قائل است. این اشعار از طریق مشاهده نزدیک دیگر موجوداتی که در دارا بودن چرخه تولد و مرگ با هم یکسان هستند، بینش‌هایی را از اینکه معنای زنده بودن چیست ارائه می‌دهند، و به جای

^۱ James Allen

^۳ Newman

^۲ Earth Charter

تفاوت‌ها، شباهت‌ها با دیگر موجودات را مورد توجه و تمجید قرار می‌دهند. مهم‌تر اینکه، اشعار هایکو دیدگاهی زیست‌محیط محور از جهان ارائه می‌دهند که می‌تواند افراد را به این تشویق کند که بیشتر از نظام‌های طبیعی بیاموزند، به جای اینکه بخواهند آن را به تسخیر خود درآورند. فصل نهم توصیف می‌کند که چگونه گفتمانی مشابه گفتمان اشعار هایکو در فیلم‌های انیمیشن ظهور یافته است؛ رسانه‌ای که ظرفیت این را دارد که به مخاطبان بین‌المللی بسیار گسترده‌تری نسبت به اشعار هایکو دسترسی داشته باشد. این فصل به بررسی این موضوع می‌پردازد که چگونه یک فیلم انیمیشن خاص، توناری نو توتورو (همسایه من توتورو)^۱، طبیعت را با ماوراءالطبیعه و تقدس گره می‌زند تا ارزش ذاتی طبیعت را بیان کند. اگرچه این فیلم نیز خود شکلی از بازنمایی است، و بنابراین هرگز نمی‌تواند تجربه مستقیم تعامل با جهان طبیعت را به تصویر بکشد، اما آنچه که این فیلم انجام می‌دهد الگوسازی شیوه‌هایی از تعامل با محیط زیست محلی است که بینندگان ممکن است پس از تماشای فیلم در زندگی خودشان در پیش گیرند. همانند اشعار هایکو، این الگو نیز مبتنی بر تعامل مستقیم و احترام‌آمیز با حیوانات و گیاهان، و نه از طریق نمادها یا برداشت‌هایی از آن‌ها، است.

فصل پایانی کتاب به نتیجه‌گیری و جمع‌بندی مطالب می‌پردازد. نویسنده در این فصل اشاره می‌کند که، با توجه به تأثیرات تغییرات اقلیمی و به اوج رسیدن مشکلات زیست‌محیطی، برای به چالش کشیدن گفتمان‌های غالب در جوامع ناپایدار و جستجوی جایگزین‌هایی که بتوانند الگوهای کاملاً متفاوتی از رابطه میان انسان‌ها، حیوانات و جهان طبیعت ارائه دهند، هیچ زمانی مهم‌تر از مقطع کنونی نبوده است.

به طور خلاصه، کتاب حیوانات محو شده با بررسی طیف وسیعی از گفتمان‌های مرتبط با محیط زیست و حیوانات، و با ارائه مثال‌هایی ملموس، سعی دارد نشان دهد که چگونه نحوه کاربرد زبان می‌تواند در فاصله گرفتن ما از جهان طبیعت، و با پیوند دوباره ما با آن، نقش داشته باشد. مطالعه این کتاب می‌تواند برای تمام دغدغه‌مندان و فعالان محیط زیست و حامیان حقوق حیوانات - به ویژه پژوهشگران و دست‌اندرکاران آموزش محیط زیست، روزنامه‌نگاران و فعالان رسانه‌ای، که به طور مستقیم‌تر و مؤثرتری با این بازنمایی‌های زبانی در ارتباط هستند - مفید و تأثیرگذار واقع شود؛ با توجه به اینکه همین بازنمایی‌های زبانی هستند که می‌توانند در نهایت به تغییر اجتماعی در سطح گفتمان، و متعاقب آن به تغییر در چگونگی رفتار ما انسان‌ها با جهان فراتر از انسان، منجر شوند.

منابع

cation Inquiry, 28(1), 63-81.

5. Jepson, J. (2008). A linguistic analysis of discourse on the killing of nonhuman animals. *Society and Animals*, 16, 127-48.
6. Newman, J. (2009). Values reflection and the Earth Charter. In Arran Stibbe (Ed.), *The handbook of sustainability literacy: Skills for a changing world* (pp. 99-104). Dartington: Green Books.
7. Stibbe, A. (2012). *Animals erased: Discourse, ecology, and reconnection with the natural world*. Middletown, CT: Wesleyan University Press.

1. Allen, J. (1951). *As a man thinketh*. New York: Peter Pauper Press.
2. Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and simulation*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
3. Freeman, C. (2009). This little piggy went to press: The American news media's construction of animals in agriculture. *Communication Review*, 12, 78-103.
4. Glenn, C. (2004). Constructing consumables and consent: A critical analysis of factory farm industry discourse. *Journal of Communi-*